

جمہوری جہانی ادبیات

پاسکال کازانووا ترجمہ ی شاپور اعتماد

www.ketab.ir

نشر مرکز

The World Republic of Letters

by

Pascale Casanova

Harvard University (2004)

جمهوری جهانی ادبیات

پاسکال کازانووا

ترجمه از فرانسه به انگلیسی: ام. بی. ویووا

ترجمه از انگلیسی به فارسی: شاپور اعتماد

طرح جلد: ابراهیم حقیقی

چاپ اول ۱۳۹۲، شماره‌ی نشر ۱۰۶، ۱۰۰۰ نسخه، چاپ سمدی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۳-۲۰۷-۲

نشر مرکز: تهران، خیابان دکتر فاطمی، روبه‌روی هتل لاله، خیابان باباطاهر، شماره‌ی ۸

تلفن: ۸۸۹۷۰ ۴۶۲-۲ فاکس: ۸۸۹۶۵۱۶۹

Email: info@nashr-e-markaz.com

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این ترجمه برای نشر مرکز محفوظ است.

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله: فتوکپی، الکترونیکی،

ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و بخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است.

این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

سرشناسه:	کازانووا، پاسکال	Casanova, Pascale
عنوان و نام پدیدآور:	جمهوری جهانی ادبیات / پاسکال کازانووا، ترجمه از انگلیسی شاپور اعتماد	
مشخصات ظاهری:	بیست، ۵۲۴ ص.	
یادداشت:	عنوان اصلی: The World Republic of Letters : واژه‌نامه	
موضوع:	ادبیات اروپایی - تاریخ و نقد	
شناسه‌ی افزوده:	اعتماد، شاپور، ۱۳۲۰ -	
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۲ ج ۸ ک ۲ / ۷۰۳ PN	
رده‌بندی دیویی:	۸۰۹ / ۸۹۴	
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی:	۳۷۷۴۴۸۲	

فهرست

یازده	مقدمه مترجم
پانزده	مقدمه به چاپ انگلیسی کتاب
۱	آغاز سخن نقش درون فرش

بخش اول

جهان ملی

۱۱	۱ اصول حاکم بر تاریخ جهانی ادبیات
۱۶	بورس ارزش‌های ادبی
۲۲	ادبیات
۲۷	جهان وطنی‌ها و چند زبانه‌ها
۳۰	پاریس: شهر ادبیات
۴۴	زبان، ملت، و سیاست
۴۴	بنیادهای ملی ادبیات
۴۷	سیاست‌زدایی
۵۱	روش جدید تفسیر

۵۷	۲ اختراع ادبیات
۶۰	«بلعیدن» لاتین
۶۹	ایتالیا: استدلال بر مبنای تقابل‌ها
۷۱	نبرد برای فرانسوی

- ۷۳ _____ لاتین در مدارس
- ۷۵ _____ کاربرد فرانسوی به عنوان زبان گفتاری
- ۷۸ _____ کیش زبان
- ۸۴ _____ امپراتوری زبان فرانسوی
- ۹۱ _____ چالش انگلیسی
- ۹۳ _____ انقلاب هردری
- ۹۶ _____ اثر هردر
- ۳ _____ فضای جهانی ادبیات
- ۱۰۱ _____ راه‌های آزادی
- ۱۰۵ _____ نصف‌النهار گرینویچ ادبیات یا زمان ادبی
- ۱۰۸ _____ مدرنیته چیست؟
- ۱۱۲ _____ ناپهنگامی‌ها
- ۱۲۴ _____ ملی‌گرایی ادبی
- ۱۲۸ _____ نویسندگان ملی در برابر نویسندگان بین‌المللی
- ۱۳۴ _____ اشکال سلطه ادبی
- ۱۴۳ _____ مناطق ادبی و نواحی زبانی
- ۱۴۵ _____ رمان ما بعد استعماری
- ۱۴۸ _____
- ۴ _____ یافت امر جهان‌شمول
- ۱۵۷ _____ پایتخت و قرینه آن
- ۱۵۸ _____ ترجمه به منزله ادبی‌سازی
- ۱۶۶ _____ بازی‌های زبانی
- ۱۷۱ _____ اهمیت جهانی بودن
- ۱۸۴ _____ انواع قوم‌محوری
- ۱۹۳ _____ ایبسن در انگلستان و در فرانسه
- ۱۹۸ _____ ایبسن در انگلستان
- ۲۰۰ _____ ایبسن در فرانسه
- ۲۰۳ _____
- ۵ _____ از انترناسیونالیسم تا جهانی‌شدن
- ۲۰۷ _____

بخش دوم

قیام‌ها و انقلاب‌های ادبی

- ۶ ادبیات‌های کوچک ۲۲۱
- فقر ادبی ۲۲۹
- بکت و میشو: حس ضد ملی ۲۳۷
- وابستگی‌های سیاسی ۲۴۰
- استتیک‌های ملی ۲۵۰
- کافکا و ارتباط با سیاست ۲۵۴
- ۷ جذب‌شدگان ۲۶۱
- نایپول: ضرورت دنباله‌روی ۲۶۷
- میشو: خارجی چیست؟ ۲۷۱
- سیوران: در باب مضرات به دنیا آمدن در رومانی ۲۷۵
- رامو، جذب محال ۲۷۷
- ۸ شورشیان ۲۸۱
- کاربردهای ادبی قوم ۲۸۶
- قصه‌ها، افسانه‌ها، شعر، و تاثیر ملی ۲۸۸
- به چنگ آوردن میراث ۲۹۶
- وارد کردن متون ۳۰۰
- تأسیس پایتخت‌ها ۳۱۴
- انترناسیونال ملت‌های کوچک ۳۱۷
- ۹ تراژدی ترجمه‌شدگان ۳۲۵
- سارقان آتش ۳۳۲
- ترجمه از شب ۳۴۰
- آمدن‌ها و رفتن‌ها ۳۴۲
- کافکا: ترجمه شده از بیدیش ۳۴۴
- خالقان زبان‌ها ۳۵۰
- کاربردهای ادبی زبان شفاهی ۳۶۱
- آندراده: ضد کاموش ۳۶۴
- کریول سونیسی‌ها ۳۷۹

- ۱۰ سرمشق ایرلندی ۳۸۷
- ییتس: اختراع سنت ۳۹۰
- انجمن گائلیک: بازآفرین یک زبان ملی ۳۹۳
- سینگ: زبان شفاهی مکتوب ۳۹۷
- اُکیسی: اپوزیسیون رئالیست ۳۹۸
- شاو: جذب شدن در لندن ۴۰۰
- جویس و بکت: استقلال ۴۰۳
- پیدایش و ساختار یک فضای ادبی ۴۱۰
- ۱۱ انقلابیون ۴۱۵
- دانته و ایرلندی‌ها ۴۲۱
- خانواده جویسی ۴۲۳
- جویس در دشت‌های لونزررگ ۴۲۴
- اولیس در هارلم ۴۲۸
- انقلاب فاکنری ۴۳۱
- فاکنر در لئون ۴۳۴
- فاکنر در الجزایر ۴۳۸
- فاکنر در آمریکای لاتین ۴۴۱
- به سوی اختراع زبان‌های ادبی ۴۴۲
- سخن پایانی جهان و شلوار ادبی ۴۴۷
- مؤخره مقدمه به چاپ ۲۰۰۸ ۴۵۹
- یادداشت‌ها ۴۶۵
- واژه‌نامه انگلیسی - فارسی ۵۱۳
- واژه‌نامه فارسی - انگلیسی ۵۱۶
- نمایه ۵۱۹

مقدمه مترجم

جمهوری ادبیات مثل هر جمهوری با انقلاب علیه سلطنت پدید آمد: انقلاب زبان فرانسوی علیه سلطنت زبان لاتینی؛ ارتقای زبان عامیانه (مردم) به زبان رسمی. این انقلاب ادبی مقارن است با شکل‌گیری دولت‌های مطلقه از قرن چهاردهم میلادی تا قرن هفدهم میلادی در اروپا — پیدایش نظام جدید ملت — دولت‌ها. تولد ادبیات جدید از تثبیت این نظام جدید سیاسی جداکردنی است. اما سیر تحول آن دارای استقلال نسبی است که مولد جمهوری جهانی ادبیات است.

جمهوری جهانی ادبیات حاصل جمع دو اصطلاح است. یکی ادبیات جهانی دیگری جمهوری ادبیات. اصطلاح اول تکلیف‌اش روشن است. گوته آن را وضع کرد و مارکس و انگلس آن را اشاعه دادند ولی از جانب مورخین و منتقدین ادبی پذیرفته نشد. لذا در اینجا در مخالفت با این مخالفت به کار برده شده است.

اما اصطلاح دوم: «جمهوری ادبیات». این اصطلاح برخلاف انتظار بر امر مجردی دلالت دارد. برای درک آن برخی از مورخین ما را به عهد باستان می‌برند و برخی هم به عصر معاصر شبکه‌های مجازی: به طور محدودتر

برخی ما را به رنسانس می‌برند و برخی به روشنگری — و معتقدند که به شکل‌گیری حوزه عمومی اشاره دارد. به هر حال می‌توانیم از آن به عنوان جمعی یاد کنیم که در فاصله ۱۵۵۰-۱۷۵۰ میلادی می‌زیسته‌اند. این دوره همچنین منطبق است با دوره تأسیس علم جدید. به همین دلیل مورخان علم بیشتر و بیشتر سعی می‌کنند تا این اصطلاح را به اصطلاح «جامعه علمی» تقلیل بدهند — چه در استنفورد چه در آکسفورد، چه در س. ان. اس. چه در گوتا. این اتفاق با تصرف در معنای ادبیات به مثابه مراسلات و مکاتبات رخ داده است با این کار جمهوری ادبیات عملاً یعنی جامعه علمی که دامنه‌اش از لهستان به انگلستان می‌رسد، و به جای درک انقلاب ادبی سر از انقلاب علمی درمی‌آوریم اما اگر بخواهیم مفهوم «جامعه ادبی» را به قیاس با مفهوم «جامعه علمی» مورخان علم وضع بکنیم آنگاه شاید بتوانیم بگوییم که مفهوم «جمهوری ادبیات» دو مؤلفه توهم‌تر دارد که با هم نقطه اوج دامنه زمانی ما را تعریف می‌کند: دکارت گفتار خود را به زبان فرانسوی می‌نویسد و پیر بل هم اخبار جمهوری ادبیات را در روتردام از تبعید به گوش همه می‌رساند. و دوبله در آستانه این دوره دفاعیه خود را در سال ۱۵۴۹ منتشر می‌کند.

سیر تاریخی که در این کتاب روایت می‌شود با نام نویسندگان و منتقدینی دوره‌بندی می‌شود که تعدادشان از دو رقم تجاوز نمی‌کند — و آثاری هم که به آنها اشاره یا استناد می‌شود از سه رقم تجاوز نمی‌کند. در حالی که، تحقیقات معاصر در این زمینه (حتی برای دوره‌های محدود) از داده‌هایی استفاده می‌کنند که حداقل تعداد آثار مورد مراجعه در آنها، به یمن امکانات تکنولوژی دیجیتال از مرتبه پنج رقم است (چاپ اول دیکشنری ژر. آور** بومپانی و لوفون*** (۱۹۵۲-۱۹۴۷) که مبنای اولیه فرهنگ آثار است چهار رقم است)، چگونه می‌شود این اختلاف فاحش را توجیه کرد. فی‌البداهه به

* CNRS = Centre Nationale de Recherche Scientifique

** Dictionaire des Oeuvres

*** Bompiani et Lefont

هیچ گونه. فعلاً تنها می توان گفت که این اختلاف ناشی از دید است — به سخن دیگر ناشی از متدولوژی هر کدام. در نهایت باید دید کدام بصیرت بیشتری برای تحقیقات بیشتر فراهم می کند. امروز هر دو دید به رونق بحث درباره ادبیات جهانی یاری رسانده اند. به همین دلیل جهت گسترش بحث درباره نقد و بررسی این اثر مجموعه دیگری به عنوان مکمل اثر حاضر تنظیم کردم (ادبیات و جهان، نشر آگه، در دست چاپ).

همانطور که از فحوای مطالب بالا پیداست این اثر پر از اعلام است مثل بیشتر آثار تاریخی در این زمینه. بنابراین معضلی که، برای مثال، موحد و مرحوم مهاجر در نظریه ادبیات و مرحوم ارباب شیرانی در تاریخ نقد ادبی با آن مواجه بودند در اینجا هم گریبان گیر من شد. اما من خوش اقبال تر بودم. هم فرهنگ تلفظ نام های خاص (فریبرز مجیدی) انتشارات فرهنگ معاصر در دسترس بود هم فرهنگ آثار انتشارات سروش. با این حال در مورد ده تا پانزده درصد از این اعلام چاره ای نبود جز مراجعه به اینترنت و اقتباس آوایی اعلام. در مورد نام آثاری که در فرهنگ آثار ضبط نشده بود یا از عناوین ترجمه ها استفاده کردم یا ترجمه کردم به این ترتیب، روی هم رفته نام ها و عناوین آثار در درجه اول از یک منبع واحد اقتباس شده است — از فرهنگ آثار. البته و متأسفانه، الا یک اثر. می گویم متأسفانه چون کتاب حاضر با عنوانی شروع می شود که عنوان یکی از آثار هنری جیمز است و در فرهنگ آثار تحت مدخل تصویر درون قالی آمده است — و در ترجمه حاضر این معادل نمی نشست و مجبور شدم آن را نقش درونی فرش (یا نقش فرش) ترجمه کنم. غیر از این تصرف همواره از حسن ذوق مترجمان مدخل ها و ویراستاران فرهنگ آثار تبعیت کردم.

در ترجمه و آماده کردن متن نهایی این کتاب از حمایت مادی و معنوی بسیاری برخوردار بودم. سپاسگزاری از آنان بر من واجب است. ناصر سعادت یک خط اینترنتی در اختیارم گذاشت که از قطع و وصل های خط های مشابه به دور بود. ترجمه انگلیسی کتاب را برادرم شهاب اعتماد و اصل فرانسوی آن را مهران تمدن برایم تهیه کردند و در اختیارم گذاشتند. کتاب بر اساس

نسخه انگلیسی ترجمه شد. سپس با کمک همکارم لاله قدک‌پور سراسر ترجمه را یک بار با متن اصلی آن به زبان فرانسه مقایسه کردیم. با ریزبینی‌ها و تیزبینی‌های او خطاهای بسیاری اصلاح شد. مضافاً اشراف و سخاوت او سبب شد تا قول کلیدی دوبله مستقیم از زبان فرانسه از نو ترجمه شود و با راهنمایی نویسنده در مورد الفاظ بازی زبانی موجود در حرف و واتور ترجمه‌ای شیوا از آن ارائه کند. همه این مصائب به کنار، بار ویراستاری ترجمه هم از جانب ناشر به گردن او افتاد. همکارم ضیاء موحد شعرها را ترجمه کرد و حسین معصومی همدانی در آخرین لحظات گفت مقدمه به زبان فرانسوی چاپ ۲۰۰۸ را هم اضافه کنم. توصیه همان و ترجمه همان: ضمن قرائت آن به همدای بلند ترجمه فارسی آن را هم‌زمان دیکته کرد.

و اما ناشر: هم تحریریه هم بخش فنی، نسخه بعد از نسخه تولید شد و نسخه بعد از نسخه تصحیح شد. فکر می‌کنم همه از دست من خسته شده باشند. اکنون که آخرین نسخه را مرور می‌کنم آشکار است که کیفیت متن چاپی را مدیون زحمات آنان هستیم به خصوص علیرضا رمضانی. و امیدوارم از هر خطای فاحشی پرهیز کرده باشم. لذا بدیهی است که خطاهای بازمانده بر عهده من است.

شاپور اعتماد

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

مقدمه به چاپ انگلیسی کتاب

آیا سخن گفتن از ادبیات جهانی امری مشروع است؟ اگر چنین باشد، چگونه می‌توانیم چنین مجموعه عظیمی از آثار را هضم کنیم و آن را درک کنیم؟ آیا باید از ادبیات سخن گفت یا از ادبیات‌ها؟ برای تحلیل پدیده ادبی در چنین مقیاس بزرگی چه ابزارهای نظری‌یی موجود است؟ آیا مطالعه تطبیقی ادبیات می‌تواند به ما کمک کند تا در مورد این امور براساس مفاهیم جدیدی بیان‌دیشیم؟

برای کلنجار رفتن با این پرسش‌ها گسترش جغرافیایی مجموعه آثاری که باید مورد مطالعه قرار بگیرند، و اضافه کردن نظریه‌های اقتصادی جهانی شدن به جهان ادبی دردی دوا نمی‌کند — همین‌طور تهیه فهرستی کامل و عملاً غیرممکن از کل تولید ادبی جهان. به جای این کارها لازم است که زاویه دید متعارف‌مان را نسبت به پدیده ادبی تغییر بدهیم.

به دلیل تصرف ادبیات‌ها و تاریخ‌های ادبی توسط ملت-دولت‌ها (political nations) در طول قرن نوزدهم، بدون آن‌که خود متوجه باشیم، ناخودآگاه ادبی ما در مجموع امری ملی است. همه ابزارهای تحلیل و ارزیابی ما ملی‌اند. اصلاً مطالعه ادبیات در همه جای جهان در امتداد محورهای

ملی انجام می‌گیرد. به همین دلیل است که [غالباً] یک سلسله پدیده‌های فراملی را نمی‌بینیم، به خصوص پدیده‌هایی که امکان ظهور تدریجی جهان ادبی را طی چهارصد سال گذشته فراهم کرده‌اند. در این کتاب قصد من این است دیدگاهی را احیا بکنم که تا حدود زیادی بر اثر «ملی شدن» ادبیات‌ها و تاریخ‌های ادبی به فراموشی سپرده شده است، [به سخن دیگر] می‌خواهم بُعد فراملی ادبیات را که از دست رفته است مجدداً کشف بکنم، بعدی که دوستان سال است که به مرزهای سیاسی و زبانی ملت‌ها محدود شده است.

این تغییر در «زاویه دید» (به بیان فرنان برودل) متضمن تحول در ابزارهایی است که برای اندازه‌گرفتن، تحلیل کردن، ارزیابی کردن، درک کردن، و تطبیق کردنِ منون مورد استفاده قرار می‌گیرند. گویی تغییر عینک‌های ادبی در عین حال به معنای ردیابی [نوع دیگری] تاریخ ادبیات است: تاریخ غیرملی رخدادهای صرفاً ادبی، جسم و هم‌چشمی‌ها و رقابت‌ها، تخریب‌ها و واکنش‌های محافظه‌کارانه قیام‌ها و انقلاب‌هایی که در این جهان نامریی به وقوع پیوسته‌اند.

به همین دلیل در ذیل نه از ادبیات جهانی بلکه از فضای ادبی بین‌المللی، یا از جمهوری جهانی ادبیات سخن می‌گویم. قصدم از به کار بردن این اصطلاحات این است که آنچه باید مورد توصیف قرار بگیرد نه یک وضعیت معاصر جهان ادبیات، بلکه یک فرآیند تاریخی بلندمدت است که از طریق آن ادبیات جهانی — آثار ادبی، مستقل از وابستگی‌های ملی و سیاسی — به تدریج خود را اختراع کرده است.

با وام گرفتن مفهوم برودلی «اقتصاد - جهان» و مفهوم بورژوایی «میدان»، فرضیه اصلی کتاب این است که نوعی «ادبیات - جهان» وجود دارد، یعنی نوعی عالم ادبی که نسبتاً از جهان روزمره و نزاع‌های سیاسی آن مستقل است، و مرزها و قوانین حاکم بر آن به مرزها و قوانین فضای سیاسی متعارف قابل تقلیل نیستند. و در این فضای ادبی بین‌المللی تناسب قوا همراه با قهری منحصر به آنها وجود دارد — به سخن کوتاه، نوعی سلطه ادبی وجود دارد که سعی کرده‌ام تا اشکالش را به دور از درهم‌آمیختن آن با اشکال سلطه

سیاسی توصیف بکنم، با آن‌که از خیلی لحاظ ممکن است وابسته به آنها باشد.

همهٔ این دورِ عظیم در فضای فراملی فقط به این دلیل بوده است که بتوانم ابزار جدیدی را برای قرائت و تفسیر متون ادبی ارائه بکنم، ابزاری که بتواند در آن واحد، و بدون هیچ‌گونه تناقضی، هم درونی باشد هم بیرونی، هم متن محور باشد هم تاریخ محور. در نهایت قصدم انکار اختلاف در دیدگاه و جهت‌گیری بوده است، اختلافی که مدت‌ها است که به طور عمیقی مایه شکاف در مطالعات ادبی بوده است، و محققان اهل تاریخ درونی — که اهل «قرائت دقیق» به خصوص، به آن پای‌بندند — و پیروان تاریخ بیرونی ادبیات را از هم جدا کرده است. روش پیشنهادی من، که اساساً عبارتست از تعیین موقعیت هر اثر بر پایهٔ موضع آن در فضای ادبی جهان، امکان می‌دهد تا، لااقل تا حدودی، نه تنها متونی که کم و بیش با پرسش امپراتوری و استعماری پیوند نزدیکی دارند، بلکه همچنین آثاری، چون آثار بکت و کافکا را هم که در نگاه نخست خیلی دور از تعیین سیاسی و تاریخی قرار دارند، درک بکنیم. درحقیقت، آثار سلطهٔ ادبی به قدری قدرتمند و شدید است که با بررسی آنها می‌توانیم، مستقل از تفاوت‌های تاریخی، متون ادبی مناطق زیرسلطهٔ جهان، و از آن جمله مناطق از نظر ادبی زیر سلطه را هم درک بکنیم.

اثر حاضر با به کار گرفتن ابزارهای نظری که تا به امروز به ندرت در نقد ادبی مورد استفاده قرار می‌گرفتند باید به این ترتیب به مثابه نوعی محور تماس میان دو سنت نگریسته شود، سنت‌هایی که تا حدود زیادی همیشه نسبت به هم بیگانه مانده‌اند: سنت نقد ما بعد استعماری که در ورود مجدد [عنصر] تاریخ، به خصوص در شکل تاریخ سیاسی، به نقد ادبی نقش مهمی ایفا کرده است؛ و سنت انتقادی فرانسه که [همیشه] صرفاً استوار بوده است بر قرائت درونی متون، در قالب بستهٔ نوعی نگرش زیباشناختی مآبانه، توأم با نفی هر گونه دخالت تاریخ — و، به طریق اولی، [هر گونه] سیاست — در عالم ظاهراً صرفاً صوری و «محض» ادبیات. به اعتقاد من این تناقض لاینحلی نیست، من سعی کرده‌ام تا مراحل فرآیند تاریخی را بازسازی کنم،

فرآیندی که هم وابستگی و هم استقلال نسبی پدیده ادبی را در ارتباط با سیاست نشان می‌دهد. به سخن دیگر، سعی کرده‌ام نشان بدهم که نویسندگان بزرگ همیشه توانسته‌اند تا با فاصله گرفتن تدریجی از نیروهای تاریخی و ادبی، آزادی ادبی خود را — یعنی شرایط استقلال اثر خود را — اختراع بکنند. ترجمه، با آن‌که ناگزیر به انواع و اقسام سوء تفاهم‌ها دامن می‌زند، یکی از ابزارهای اصلی گردش متون در جهان ادبی است، و طبعاً خیلی خرسندم از این‌که این کتاب که هدفش راه انداختن نقد ادبی بین‌المللی بود با ترجمه به زبان انگلیسی امری بین‌المللی می‌شود. از این طریق، فرضیه‌های آن به نحوی عملی مورد بررسی دقیق قرار خواهند گرفت، و کنشگران گوناگون فضای ادبی بین‌المللی در سطحی به واقع فراملی درباره احکام آن به بحث و مجادله خواهند پرداخت.